

'Un emploi de haut nom et d'une rapport modique' De benoeming van kanseliers van het Oostenrijkse Hof van Gelre, 1720-1794

door *A.M.J.A. Berkvens*

Broeder Dr P.J.H. Ubachs is een groot voorstander van synthese. Een 'Geschiedenis van het Overkwartier, 1500-1794' ligt hem na aan het hart, maar valt voorlopig nog niet te realiseren; vandaar: 'just another brick in the wall!'¹

In de bestuurlijke en rechterlijke organisatie van het Overkwartier van Gelre nam de kanselier van het Hof van Gelre in de periode dat het gewest nog over een eigen stadhouder beschikte (1580-1702) formeel de tweede plaats in de ambtelijke hiërarchie in. De bestuurlijke taak van de kanselier werd in zijn commissiebrief als volgt omschreven: De kanselier moest de 'gerechtigheden, rechten, hoogheid en heerlijkheid' van de hertog van Gelre bevorderen. Hij moest samen met de overige raadsheren van het Hof van Gelre de stadhouder bijstaan en hem van advies dienen 'in saecken aengaende synder officie ende administratie'. Bij afwezigheid van de stadhouder diende hij hem te vervangen. Als rechter diende de kanselier eenieder 'recht, justitie, voorderinge ende bescheydt ... te doen ende te administreren.' Hij mocht daartoe provisies van justitie verlenen, deze doen zegelen met het zegel van Gelre en Zutphen, waarvan hij de bewaarder was, en deze ten uitvoer doen leggen.²

Doordat in de loop van de zeventiende eeuw de macht van de stadhouder werd beperkt – hij werd geleidelijk aan verplicht zich in aangelegenheden van bestuur en wetgeving aan de collegiale besluitvorming van het Hof van Gelre te onderwerpen – en doordat de stadhouder in toenemende mate vooral met zuiver militaire aangelegenheden werd belast, kwam het bestuurlijk zwaartepunt in de tweede helft van de zeventiende eeuw in feite bij de kanselier te rusten.

Gezien het belang van deze functie is het begrijpelijk dat men aan hoge eisen diende te voldoen, wilde men als kanselier in aanmerking komen. Van de elf kanseliers die tussen 1580 en 1702 benoemd werden, waren er tien afkomstig uit de noblesse de robe. Een van hen was burgemeester van Antwerpen. Negen van hen kwamen van buiten het Overkwartier. Slechts twee kanseliers werden uit de eigen gelederen van de Raad gerecruteerd. Vijf van hen waren tevoren raadsheren van de Grote Raad van Mechelen. Twee van hen hadden carrière gemaakt via de Raad van Brabant en een via de Raad van

¹ Cf. *De Maasgouw* 107 (1988) 47-48.

² Cf. *Commissie van Jacob van Gutshoven als*

kanselier van Gelre, 15 juni 1671 (RALM, Hof van Gelre, commissieboek 1, f. 43-44).

Namen.³ De benoeming was meestentijds een exclusieve aangelegenheid van de centrale regering. Alleen in de jaren vijftig van de zeventiende eeuw is er een actieve inmenging vanuit het Overkwartier zelf te constateren. In negen van de elf gevallen bleek het kanselierschap tevens eindrang. In één geval werd het kanselierschap gecombineerd met het lidmaatschap van de Geheime Raad. Acht van de elf kanseliers zijn te Roermond overleden. Alleen voor Boudewijn van der Piet bleek het kanselierschap een tussenstadium in een carrière die hem via de Geheime Raad tot de Hoge Raad der Nederlanden te Madrid voerde. De elfde kanselier verloor zijn functie ten gevolge van de Spaanse Successieoorlog. Uit de teneur van de consulten en uit de statuur van de benoemde personen blijkt duidelijk, dat de kanselier van Gelre een uiterst belangrijke functie vervulde, die bij voorkeur werd toevertrouwd aan personen die hun capaciteiten en toewijding aan het regime reeds duidelijk bewezen hadden.⁴

Ten gevolge van de Spaanse Successieoorlog keerde na de sluiting van het Barrièretractaat van Antwerpen in november 1715 slechts een klein gedeelte van het Overkwartier tot de inmiddels Oostenrijks geworden Zuidelijke Nederlanden terug. Aangezien de functie van stadhouder niet werd hersteld, werd de kanselier tot de belangrijkste bestuurlijke en rechterlijke functionaris van het gewest. In hoeverre kan men uit de benoemingsprocedures van deze achttiende-eeuwse kanseliers iets opmaken ten aanzien van het belang dat in deze periode aan het kanselierschap werd gehecht?

³ In de periode 1580-1702 vervulden de volgende personen het ambt van kanselier van Gelre te Roermond:

Willem Criep, kanselier van 15 sept. 1584 tot aan zijn overlijden op 25 januari 1610; was tevoren pensionaris te Delft en sinds 1574 raadsheer in de Grote Raad van Mechelen.

Pieter van den Bossche, kanselier van 1610 tot aan zijn overlijden op 4 maart 1614; was tevoren president van de Raad van Namen sinds 1609.

Hendrik Uwens, kanselier van 1 augustus 1614 tot aan zijn overlijden in april 1622; was tevoren raadsheer in de Grote Raad van Mechelen sinds 1607.

Godefroid Gilkens, kanselier van 4 juni 1622 tot aan zijn overlijden op 13 maart 1625; was tevoren reeds raadsheer in het Hof van Gelre te Roermond.

Hieronymus de Gaule, kanselier van 3 mei 1625 tot aan zijn overlijden op 16 juli 1650; was tevoren raadsheer in de Grote Raad van Mechelen sinds 1619; combineerde vanaf 1632 de functie van kanselier met die van raadsheer in de Geheime Raad te Brussel.

Boudewijn van der Piet, kanselier van 16 oktober 1650 tot aan zijn bevordering tot raadsheer in de Geheime Raad in januari 1652;

was tevoren raad en procureur-generaal bij de Grote Raad van Mechelen sinds 1640.

Jacob Stalins, kanselier van 24 maart 1652 tot aan zijn dood op 11 mei 1654; was tevoren raadsheer in de Raad van Vlaanderen en in de Grote Raad van Mechelen.

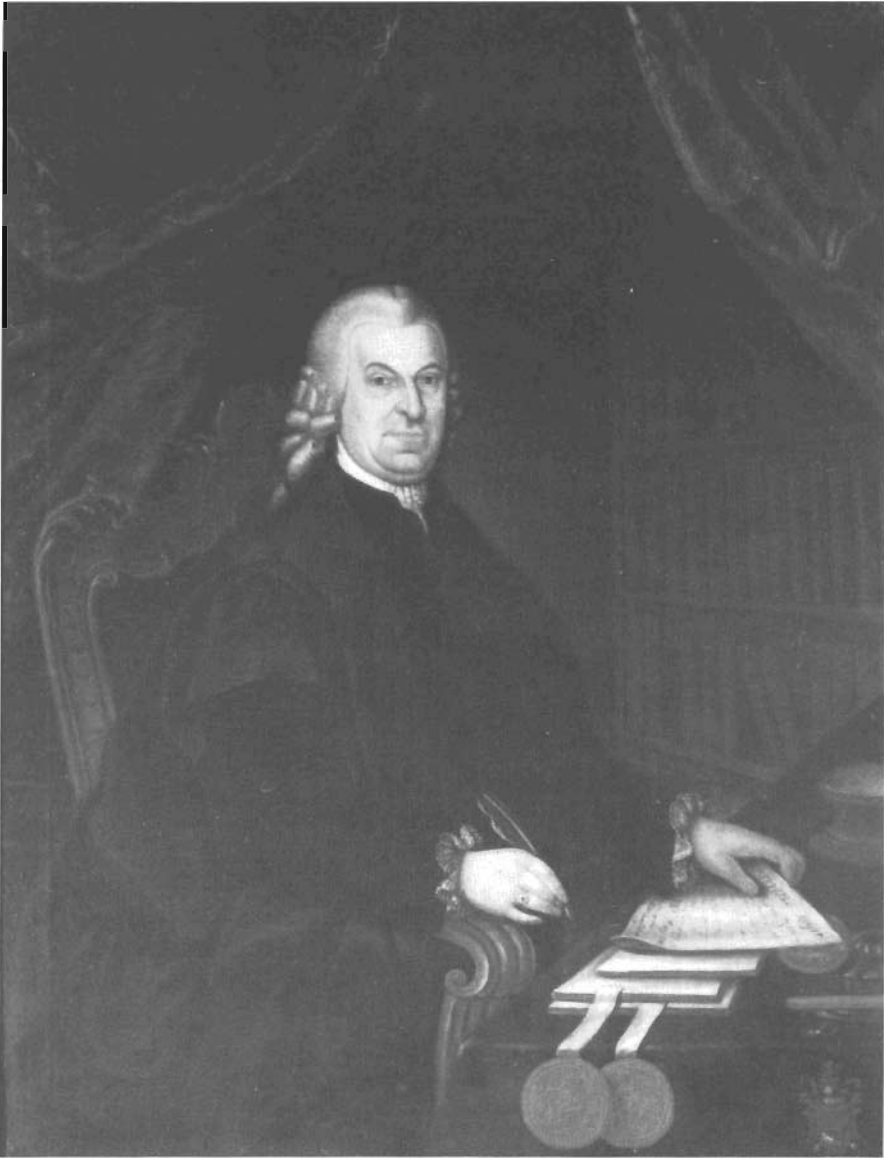
Judocus van den Kerckhove, kanselier van 24 oktober 1654 tot aan zijn overlijden op 27 april 1657; was tevoren raadsheer in het Hof van Gelre te Roermond.

Albert van den Winckel, kanselier van 27 maart 1658 tot aan zijn overlijden op 7 september 1670; was tevoren schepen van Brussel en raadsheer in de Raad van Brabant sedert 1645.

Jacob van Gutshoven, kanselier van 23 april 1671 tot aan zijn overlijden op 19 april 1682; was tevoren reeds raadsheer in de Raad van Brabant sinds 1664.

Philips van Varick, kanselier van 19 september 1683 tot aan de capitulatie van Roermond in oktober 1702; was tevoren burgemeester te Antwerpen in 1679.

⁴ Cf. J. Lefèvre, *Documents concernant le recrutement de la haute magistrature dans les Pays-Bas, sous le régime espagnol (1555-1700)*, Bruxelles 1975, *passim*.

*Guillaume Joseph Luytgens, kanselier van het Hof van Gelre 1779-1794, geportretteerd door Vitus Dambacher, 1787. Collectie stadhuis Roermond.
Foto Commissie Limburgse Iconografie (Hukkelhoven)*

Na de overdracht van een deel van het Overkwartier aan Karel VI en de inbezittingname van het gebied door de keizerlijk commissaris, de graaf van Maldegem, werd Caspar van Hemselrode, die ten tijde van het Staats Interimbewind (oktober 1702-eind februari 1716), bij ontstentenis van de kanselier, de functie van eerste presiderende raad van het Hof van Gelre had vervuld, voorlopig in

die hoedanigheid gecontinueerd. Het zou nog tot 1721 duren voor hij tot kanselier zou worden benoemd. Het lange uitstel van zijn benoeming heeft te maken gehad met de voorbereiding van de bestuurshervorming van 1720. Ook de forse reductie van het grondgebied – het Oostenrijks Overkwartier omvatte slechts de stad Roermond, vier dorpen en een aantal vrije heerlijkheden – heeft een rol gespeeld bij de overwegingen met betrekking tot de vraag, of het nog wel verantwoord was om voor zo'n klein territorium een soeverein hof met een kanselier in stand te houden.

Ter gelegenheid van de inauguratie van Karel VI als hertog van Gelre in 1719 werd Van Hemselrode eenmalig voorzien van een volmacht als 'fungerend stadhouder en kanselier', ten einde namens de vorst de gebruikelijke eden uit te wisselen met de Staten van het Oostenrijkse Overkwartier. Hij ontving daartoe de eenmalige bevoegdheid een aantal taken te verrichten die voorheen waren voorbehouden aan de stadhouder of aan de kanselier, zoals het convoceren van de Staten, het namens de vorst afleggen van de eed aan de Staten, het ontvangen van de hulde van de Staten en het doen van de propositie van de bede.⁵

Nadat de Hoge Raad der Nederlanden te Wenen in mei 1720 te kennen had gegeven, dat het wenselijk zou zijn de bestuursinrichting van het Overkwartier zoveel mogelijk in de oude vorm te handhaven, werd de benoemingsprocedure voor het kanselierschap in augustus 1720 in werking gezet. De Raad van State heeft bij deze gelegenheid een voordracht opgemaakt bestaande uit drie raadsheeren van het Roermondse Hof, met Van Hemselrode op de eerste plaats. Deze voordracht werd door de landvoogd, Eugenius van Savoie, overgemaakt aan de Hoge Raad, waarna Van Hemselrode, die toen reeds 42 dienstjaren had, door Karel VI werd benoemd (17 maart 1721).⁶ Op 23 april 1721 legde van Hemselrode de kanselierseed af in handen van Augustus graaf d' Ongnies, bisschop van Roermond, die daartoe door de gevolmachtigd minister speciaal was geautoriseerd. Door deze procedure kon worden vermeden, dat de bejaarde Van Hemselrode zich persoonlijk naar Brussel zou hebben moeten begeven om aldaar in handen van de gevolmachtigd minister de eed af te leggen, zoals het gebruik voorschreef.

Van Hemselrode overleed op 7 november 1721.⁷ Drie raadsheren uit het Hof van Gelre boden zich aan om hem op te volgen. Er dienden zich geen kandidaten van buiten aan. De gevolmachtigd minister, markies de Prié, aarzelde echter om de voordracht van de Raad van State over te nemen, aangezien hij de kandidaten onvoldoende gekwalificeerd achtte. De landvoogd Eugenius van Savoye sloot zich aan bij het advies van Prié om vooralsnog geen nieuwe kanselier te benoemen. Hij achtte het van belang opnieuw te overwegen of het niet de voorkeur zou verdienen om het Hof van Gelre zijn soevereine status te ontnemen en het Hof in te voegen in het appèlressort van de Grote Raad

⁵ H. de l' Escaille de Lier, *Aantekeningen ...*, in: *Limburg 17 (1911) 304-317*, i.a.p. 313-314.

⁶ J. Lefèvre, *Documents concernant le recrutement de la haute magistrature dans les Pays-Bas autrichiens au dixhuitième siècle*, Bruxelles

1939 [hierna afgekort: *Lefèvre, Documents concernant le recrutement...*], *regist nr. 13, 16, 19-21. Hof van Gelre 3, commissieboek 3, f. 96.*

⁷ *Hof van Gelre 3, commissieboek 3, f. 96.*

van Mechelen. De Hoge Raad der Nederlanden adviseerde uiteindelijk aan Karel VI om het Hof als Soevereine Raad te handhaven en er een kanselier te benoemen, gezien het staatkundig belang van de Vrije Heerlijkheden – Weert, Wesseme, Nederweert, Meyel, Obbicht en Papenhoven – die met het Overkwartier waren verbonden.⁸ Een goed beheer van de rechten die Karel VI aldaar op grond van zijn titel als hertog van Gelre toekwamen, maakte de benoeming van een gekwalificeerde kanselier noodzakelijk. De Hoge Raad besloot daarom Peter van Lom, tevoren burgemeester van Roermond en sinds 1720 raadsheer in het Hof, als kanselier voor te dragen op grond van zijn verdiensten voor het Huis van Oostenrijk. Van Lom werd door Karel VI benoemd bij patent van 3 maart 1723.⁹ Hij legde op 3 april 1723 de eed af in de volle raad van het Hof van Gelre, die daartoe met het oog op de hoge leeftijd en de zwakke gezondheid van de kanselier door de gevolmachtigd minister, de markies van Prié, speciaal was gemachtigd.¹⁰

Na diens overlijden op 4 mei 1724 solliciteerden opnieuw drie raadsheren uit het Roermondse naar de vacante functie. De Raad van State heeft wel de belangstelling van mogelijke externe kandidaten gepeild, maar niemand bereid gevonden. Sinds de deling van het Overkwartier heeft de kanselarij te zeer aan belang ingeboet om voor lieden van de eerste garnituur nog interessant te zijn. De gevolmachtigd minister nam de aanbeveling van de Raad van State over en na consultatie van de Hoge Raad benoemde Karel VI Herman Jacob van den Bergh, de oudste raadsheer van het Hof, die door de Raad van State als eerste op de nominatie was geplaatst, op 18 september 1724 tot kanselier.¹¹ ‘A cause de son grand âge et de ses infimitéz’, werd hem vergund om de eed af te leggen ten overstaan van zijn collega’s te Roermond (15 november 1724).¹²

Van den Bergh overleed op 20 december 1727. Opnieuw solliciteerden alleen raadsheren uit het Hof naar het kanselierschap. Als meest geschikte kandidaat werd aanvankelijk Jan Martin van Aefferden aangemerkt. De Geheime Raad bleek ten aanzien van diens kandidatuur echter niet geheel gerust. Men vroeg zich af, of hij – gezien zijn familierelaties – wel de meest geschikte persoon zou zijn om deze belangrijke bestuursfunctie te bekleden. Zijn verwanten bekleedden namelijk vergelijkbare functies in Staats Opper-Gelder en in het Pruisisch Overkwartier. Frans Adam van Aefferden was eerste presiderende raad van het Hof van Venlo. Geurt Gillis van Aefferden, schout van Geldern, vervulde in het bestuur van Pruisisch Opper-Gelder de functie van ‘Economie-

⁸ Ten aanzien van de staatsrechtelijke relatie tussen deze Vrije Heerlijkheden en het Overkwartier, zie A.M.J.A. Berkvens, *De tweede fase van de territoriale uitbreiding van het Overkwartier van Gelre*, in: S. Frankewitz en G. Venner, *De zegels der steden en dorpen in het Overkwartier van Gelder, 1250-1798, Venlo z.j. [1987]*, 35-40.

⁹ Lefèvre, *Documents concernant le recrutement ...*, regist nr. 25, 26, 28, 29; *Hof van Gel-*

re 3, commissieboek 3, f. 120.

¹⁰ *Akte van 26 maart 1723 (Hof van Gelre 3, commissieboek 3, f. 120).*

¹¹ Lefèvre, *Documents concernant le recrutement...*, regist nr. 30-33; *Hof van Gelre 3, commissieboek 3, f. 135*; RALM, *Familiearchief Van den Bergh 45 (akte van benoeming).*

¹² *Hof van Gelre 3, commissieboek 3, f. 137, akte van Markies de Prié d.d. 26 september 1724.*

raad'.¹³ Men was bevreesd dat deze verwantschap een beletsel zou blijken te zijn bij het oplossen van de territoriale geschillen met de naburige territoria. Op grond van deze overwegingen werd Van Aefferden gepasseerd en benoemde de landvoogdes, Maria Elisabeth, Albert van Lom, die in 1724 tot raadsheer was benoemd in de plaats van Van den Bergh die toen tot kanselier was bevorderd. Bij de benoeming van Van Lom is de voorheen gebruikelijke consultatie van de Hoge Raad achterwege gebleven. Dit was mogelijk omdat Karel VI aan zijn zuster ruimere bevoegdheden had gedelegeerd dan aan haar voorganger Eugenius van Savoye.¹⁴ Het patent van Van Lom werd in afwijking van die van zijn voorgangers uitgegeven te Brussel. Van Lom legde op 17 april aldaar de eed af in handen van de landvoogdes.¹⁵

Van Lom bleef kanselier tot aan zijn overlijden op 27 december 1736. Begin 1736 gingen er in de Geheime Raad reeds stemmen op om Van Lom te pensioneren in verband met de reorganisatie van het Hof van Gelre die werd voorbereid. In feite bleek de opvolgingsprocedure reeds in gang gezet te zijn vóór het overlijden van Van Lom. De externe kandidaten van de Geheime Raad waren Jean François l'Aumonier, advocaat bij de Grote Raad en Charles Thomas Caimo, advocaat bij de Raad van Brabant. Hoezeer het ambt tengevolge van de 'demembratie' van het Overkwartier, uitvloeisel van het Barrièretractaat, in aanzien was gedaald, wordt hier evident zichtbaar. In de zeventiende eeuw achtten raadsheren in de Grote Raad en in de Raad van Brabant het nog een hele eer tot kanselier van Gelre te worden gepromoveerd. In de achttiende eeuw moesten de kandidaten uit de kringen van advocaten worden gerecruiteerd. Als eerste stond echter ook dit maal een interne kandidaat op de nominatie in de persoon van Jan Gerard Sweyns, tevoren schepen van Roermond en raad en momboir bij het Hof.¹⁶ In 1728 was hij ook al voor deze functie gepolst. Toen had hij te kennen gegeven geen aspiraties te hebben naar deze functie 'de haut nom et d'une rapport modique'.¹⁷ Zijn benoeming werd thans in portefeuille gehouden totdat de reorganisatie van het Hof was voltooid. Krachtens het diploma van 2 oktober 1737 werden het Hof van Gelre en de magistraat van Roermond samengevoegd tot één instelling onder de naam van *Provinciale Raad van het Hertogdom Gelre*. Dit diploma werd op 16 november 1737 ten fine van publicatie aan het Hof van Gelre toegezonden.¹⁸ Het door de Geheime Raad te Brussel uitgegeven patent van Jan Gerard Sweyns dateerde, evenals de patenten van de drie nieuwe raadsheren, wier benoeming ten gevolge van de bestuurshervorming noodzakelijk gewor-

¹³ Th. J. van Rensch, *Het Hof van Justitie van Pruisisch Gelre*, in: PSHAL 113 (1977) 193-268, 217-218.

¹⁴ Lefèvre, *Documents concernant le recrutement ...*, regist nr. 39.

¹⁵ *Hof van Gelre 3, Commissieboek 3, f. 158.*

¹⁶ Lefèvre, *Documents concernant le recrutement...*, regist nr. 40.

¹⁷ Vrij vertaald: Een functie met een wijlduftige titel en een mager salaris.

¹⁸ *Hof van Gelre, Plakkaatboek 7, fol. 205r-210v. Het diploma is afgedrukt bij Miraeus, Opera Diplomatica, 4.710 en in het Recueil des Ordonnances des Pays-Bas autrichiens, 3.5.191.*

den was, van dezelfde datum.¹⁹ In februari 1738 ontving Sweyns een speciale instructie ten einde de bestuursreorganisatie optimaal te doen functioneren.²⁰

Jan Gerard Sweyns vervulde deze functie tot aan zijn overlijden (augustus 1743). In september 1743 stelde de gevolmachtigd minister, de graaf van Königsegg-Erps, de Hoge Raad te Wenen op de hoogte van de consulten van de Raad van State en de Geheime Raad aangaande diens opvolging. Hoewel in beide consulten uitgegaan werd van dezelfde kandidaten, twee externe en één interne, liepen de aanbevelingen uiteen. De Geheime Raad gaf de voorkeur aan de kandidatuur van Albert Syben. Deze was van Roermond geboortig en had carrière gemaakt, eerst als advocaat aan het Hof van Gelre, en vervolgens als raadshier in de Raad van Brabant (1734). In 1737 was hij als raad en momboir teruggekeerd naar de Soevereine Raad, ongetwijfeld met het oogmerk daar te zijner tijd kanselier te worden. De Raad van State zou er echter de voorkeur aan geven François de Baillet in de vacature Sweyns te benoemen. Deze had zich als schepen van Antwerpen onmogelijk gemaakt en zou bij voorkeur weggepromoveerd moeten worden naar een plaats waar hij niet al te veel kwaad zou kunnen doen. De opinie van de Raad van State werd door de gevolmachtigd minister gedeeld en door de Hoge Raad overgenomen, zodat Maria Theresia op 30 oktober 1743 De Baillet benoemde.²¹

De gedachte van een *promoveatur ut amoveatur* speelde opnieuw een rol in de benoemingsprocedure die volgde op het overlijden van De Baillet in september 1747. Ondanks de uitzonderingstoestand van de Oostenrijkse Successieoorlog werd de gebruikelijke sollicitatieprocedure gevolgd. Er bleken drie interne kandidaten te zijn: de raadsheren F.X. de Bardrij, Matthias Kroonenbroeck en de in 1743 gepasseerde Albert Syben. De Geheime Raad achtte Bardrij te oud; Kroonenbroeck werd door hen als een warhoofd gekwalificeerd; en de reputatie van Syben, die in 1743 nog zeer geschikt werd geacht, zou ook al niet onbetwist meer zijn. Men adviseerde daarom de gevolmachtigd minister, graaf Batthyany, om bij de voorzitter van de Grote Raad te laten informeren naar eventuele geschikte kandidaten onder de advocaten van die instelling. Eind april 1748, toen de centrale regering zich al op Roermond had teruggetrokken, stelde Batthyany de Hoge Raad te Wenen van zijn bevindingen op de hoogte. In de kringen van de Grote Raad was niemand in de functie geïnteresseerd, aangezien het kanselierschap nog geen 2000 guldens per jaar opbracht. Syben was de enige interne kandidaat die mogelijk geschikt zou zijn. Men zou echter ook kunnen overwegen om raadshier Marchant van de Raad van Luxemburg te benoemen, die in ernstige onenigheden verwickeld was met de voorzitter aldaar, baron de Heyden. Maria Theresia had echter al te kennen

¹⁹ Hof van Gelre 4, commissieboek 4, f. 7. Gerard Sweyns legde op 4 december 1737 de eed af in handen van de stadscommandant Maestro de Negretti, die daartoe een speciale lastgeving had ontvangen. De overige nieuwbenoemde raadsheren waren Matthias Kroonenbroeck, Louis de Provens en Jacobus Henricus Zeezers. Op dezelfde datum werd bovendien Albert Syben tot raad en momboir benoemd ten

einde in de vacature Sweyns te voorzien.

²⁰ RALM, Familiearchief Van den Bergh 589, 2; RALM, Ms. Kronenbroeck 8.614.

²¹ Lefèvre, Documents concernant le recrutement..., regist. nr. 56, 57; Hof van Gelre 4, commissieboek 4. Baillet legde op 15 februari 1744 te Brussel de eed af. Hij nam te Roermond possessie op 9 maart 1744.

gegeven zich van Marchant te willen ontdoen, zij het niet door middel van een promotie. De Hoge Raad nam echter een geheel andere houding aan. De Hoge Raad stelde zich op het standpunt, dat het wenselijk zou zijn om de kwaliteit van bestuur en rechtspraak in het Oostenrijks Overkwartier te verbeteren. De kwaliteit van de Roermondse raadsheren zou beneden alle peil zijn. De Hoge Raad stelde daarom voor om de raadsheer van de Geheime Raad, Claude St. Vaast de Denterghem, die zich op dat moment als lid van de centrale regering te Roermond bevond, tot kanselier *ad interim* te benoemen. Vermoedelijk heeft bij dit voorstel op de achtergrond meegespeeld dat St. Vaast het bevel van de gevolmachtigd minister om te Brussel achter te blijven had genegeerd en er voor hem in de te vormen provisionele junta, die met het bestuur van de Oostenrijkse Nederlanden belast zou worden, geen plaats zou zijn. Conform het advies van de Hoge Raad werd St. Vaast door Maria Theresia tot kanselier *ad interim* benoemd, met behoud van zijn gage als staatsraad boven zijn salaris als kanselier. Op grond van zijn voortreffelijk functioneren werd hij op 26 oktober 1748 definitief tot kanselier benoemd, met behoud van de hem eerder toegekende emolumenten.²²

St. Vaast overleed in maart 1767 te Roermond. Kort tevoren, in oktober 1766, had hij – vijfenzeventig jaar oud, zwak en bijna blind – verzocht om met behoud van emolumenten gepensioneerd te mogen worden. Op dit verzoek werd in november 1766 reeds gunstig beschikt. Zodra het nieuws van de aanstaande pensionering van de voorzitter van het Hof ruchtbaar geworden was, dienden de mogelijke opvolgers zich aan. Kennelijk waren de persoonlijke verhoudingen binnen het Hof ook thans enigszins verstoord. De raadsheren te Roermond benadrukten daarom, dat de nieuwe kanselier in staat zou moeten zijn om de persoonlijke tegenstellingen binnen het college te overbruggen. Om die reden schoven zij hun mederaad Willem Joost Luytgens naar voren. De Geheime Raad kon zich in deze kandidaat zeer wel vinden, maar plaatste bovendien de raadsheren Arnold Henri Tackoen²³ en Christiaan Hendrik Janssens op de voordracht. Bij de kandidatuur van Tackoen tekende men aan dat deze de functie alleen zou ambiëren, als hem à titre personnel een extra financiële vergoeding zou worden toegelegd. De landvoogd, Karel van Lotharingen, week in zijn advies aan de Hof- en Staatskanselarij – de Hoge Raad der Nederlanden was in 1757 opgeheven – af van het voorstel van de Geheime Raad. Karel van Lotharingen gaf om hem moverende redenen de

²² *Lefèvre, Documents concernant le recrutement...*, regest nr. 60-63; volgens *Hof van Gelre 4, commissieboek 4, f. 104 legde St. Vaast op 6 december 1748 de eed af te Roermond 'ce en main de la Commission de la Jointe commise provisionellement au Gouvernement-Générale desdits Pays-Bas' en nam hij op 10 september 1749 possessie. Zijn provisionele commissie is niet in het commissieboek geregistreerd. Op 20 augustus 1748 werd voor het eerst onder zijn verantwoordelijkheid een verordening uitgevaardigd door het Hof van Gelre. Het betreft een ordonnantie terzake van het ontvreemden*

van schanskorven, jagotten en gekapt houtwerk ten detrimente van Hare Majesteits troepen, die in de omgeving van Roermond gelegerd waren (Hof van Gelre, Koninklijke Dépêchen Boek 4, f. 16v-17r.)

²³ *Arnold Tackoen, van Luikse geboorte, werd bij octrooi van de Hoge Raad der Nederlanden van 29 januari 1744 tot Geldersman genaturaliseerd. Op 31 augustus 1744 werd hij vervolgens tot raadsheer in het provinciale hof benoemd (Hof van Gelre 4, commissieboek 4, f. 57 en 60).*

voorkeur aan de kandidatuur van Tackoen, die hij zeer waardeerde wegens zijn langdurige bestuurlijke ervaring en wegens de door hem bewezen diensten in de onderhandelingen met het Kapittel van Thorn.²⁴ Hij achtte het zelfs opportuun om de gevraagde extra vergoeding toe te kennen. Dit voorstel werd door de kanselier van Hof en Staat Kaunitz overgenomen en Tackoen werd bij patent van 22 maart 1767 door Maria Theresia tot kanselier benoemd.²⁵ In 1775 werd hij om zijn vele verdiensten bovendien tot staatsraad benoemd.²⁶

Na het overlijden van Tackoen op 6 januari 1779 dienden zich drie interne kandidaten aan voor de opvolging. Onder hen bevond zich Willem Luytgens, die in 1766 ook al op de nominatie stond. De andere kandidaten waren: de tweënzeventigjarige Rutger Joseph van Dunghen, die inmiddels al vierendertig dienstjaren had, en Arnold van den Bergh met tien dienstjaren. Als externe kandidaat meldde zich de broer van de overleden kanselier, Godfried Caspar Tackoen, raadsheer in de Grote Raad van Mechelen. Deze stelde, evenals tevoren zijn broer, aanvullende financiële eisen. In zijn rapport aan de Hof- en Staatskanselarij gaf Karel van Lotharingen te kennen, dat zijn voorkeur uitging naar Luytgens. De kandidatuur van Tackoen werd door hem ontraden, wegens de financiële consequenties. Hij achtte het van bijzonder belang, dat – nu de discipline binnen het Hof was hersteld – er opnieuw een krachtige persoonlijkheid benoemd zou worden, aangezien het resultaat anders spoedig te niet gedaan zou kunnen zijn. Dit standpunt werd door Kaunitz overgenomen. In zijn advies aan Maria Theresia gaf hij weliswaar blijk van zijn respect voor de eruditie van Godfried Tackoen – auteur van een verhandeling over het onderricht in de Griekse grammatica – maar hij achtte een dergelijke klassieke eruditie geen duidelijk pré voor het kanselierschap. Hij gaf de voorkeur aan Luytgens, van wiens bestuurlijke capaciteiten hij zich persoonlijk had kunnen overtuigen, dankzij enkele uitvoerige memories van diens hand over de territoriale geschillen met de keurvorst van de Palts met betrekking tot het hertogdom Gulik. Maria Theresia besliste conform en benoemde op 20 april 1779 Luytgens tot kanselier.²⁷ Deze bleef tot aan het einde van het Ancien Régime kanselier van het Hof van Gelre. In zijn ambtsperiode vielen ondermeer de bestuurshervormingen van Joseph II, de Brabantse Revolutie – hij werd toen door opstandige Weertenaren gegijzeld – en twee Franse bezettingen.

²⁴ Tackoen was onder meer de architect van de zgn. 'acte van associatie' tussen het graafschap Horn, het vorstendom Thorn en de heerlijkheden Weert, Nederweert en Kessenich betreffende de bestrijding van vagebonden, die werd aangegaan ter uitvoering van het plakkaat van 13 oktober 1753 (Hof van Gelre, P 9, f. 140 en Sb. Nederweert 2).

²⁵ Lefèvre, *Documents concernant le recrutement...*, regest nr. 90-95; Hof van Gelre 4,

commissieboek 4, f. 186. Tackoen legde op 17 april 1767 de eed af in handen van de landvoogd. Hij nam op 28 juli 1767 possessie.

²⁶ De l' Escaille, *Aantekeningen*, 316-317.

²⁷ Lefèvre, *Documents concernant le recrutement...*, regest nr. 108-111; Hof van Gelre 4, *commissieboek 4, f. 222. Luytgens legde op 12 mei 1779 te Brussel de eed af. Hij heeft possessie genomen op 27 mei.*

*Guillaume Joseph Luytgens, kanselier van het Hof van Gelre 1779-1794. Miniatuur in ivoor door H. Bauer, 1791. Particulier bezit.
Collectie Commissie Limburgse Iconografie (foto Hukkelhoven).*

Conclusie

De centrale regering heeft vanaf 1716 aanvankelijk overwogen om het Hof van Gelre wegens de reductie van het Gelderse ressort zijn soevereine status te ontnemen en niet langer een kanselier te benoemen. De Hoge Raad der Nederlanden is in 1720 echter van dit voornemen teruggekomen, wegens het belang van de Vrije Heerlijkheden, die aan het Oostenrijks Overkwartier annex waren. Nadien werden in de periode van het Oostenrijks bewind in het Overkwartier in het totaal negen kanseliers benoemd. Zeven van hen waren tevoren reeds als raadsheer aan het Hof van Gelre verbonden. Eenmaal werd een buitenstaander tot kanselier benoemd, ten einde hem weg te promoveren. Eenmaal werd een lid van de Geheime Raad tot kanselier – aanvankelijk *ad interim* – benoemd met behoud van emolumenten. In de eerste fase van het Oostenrijks bewind bleek het nauwelijks mogelijk om externe kandidaten te werven. Het Hof van Gelre had te zeer aan belang ingeboet om vanuit carrièreoogmerk nog aantrekkelijk te wezen. In deze periode werden hoogbejaarde raadsheren, wier zwakke constitutie aan de centrale regering bekend was – zoals in het geval van Caspar van Hemselrode, Peter van Lom en Herman

Jacob van den Bergh – en wier overlijden soms menselijkerwijs reeds te voorzien was, tot kanselier benoemd. Hierdoor werd het peil van bestuur en rechtspraak nadelig beïnvloed. Nadien constateert men in de adviezen van de Geheime Raad, de landvoogd, de Hoge Raad en de Hof- en Staatskanselarij grote zorg voor de verbetering van die kwaliteit. De centrale regering blijkt plotseling bereid door middel van additionele honorering meer geschikte kandidaten aan te trekken. Evenals voorheen blijft het kanselierschap ook in de achttiende eeuw overwegend een eindrang.

In vergelijking met de zeventiende eeuw is vooral het verschil in kaliber van de personen die tot het ambt van kanselier werden bevorderd opvallend. In de zeventiende eeuw kwamen interne kandidaten slechts bij hoge uitzondering in aanmerking. Nieuwe kanseliers werden overwegend gerecruteerd onder vooraanstaande raadsheren van de Raad van Brabant en de Grote Raad van Mechelen. In de achttiende eeuw waren het vrijwel uitsluitend interne kandidaten die via de magistraat van Roermond tot raadsheer van het Hof opgeklommen, hun carrière bekroond zagen met een benoeming tot kanselier. Voor externe kandidaten werd de functie pas interessant, wanneer extra vergoedingen in het vooruitzicht werden gesteld. Ten aanzien van de benoemingsprocedure in de achttiende eeuw valt op, dat van enige invloed van de Staten van het Overkwartier niet blijkt. Overwegend werd de hele procedure vanuit Wenen geregisseerd. Met uitzondering van de patenten van Van Lom en van Sweyns, beide daterend uit de periode van de landvoogdij van Maria Elisabeth, werden alle benoemingsbrieven te Wenen uitgegeven, tot 1757 door de Hoge Raad en nadien door de Hof- en Staatskanselarij. Op momenten dat de centrale regering institutionele hervormingen overwoog, zoals in 1720, 1722 en 1736, werd de benoeming van de nieuwe kanselier bewust getraineed.